

SZIRMAI VIKTÓRIA

A városkutató

The urban researcher

SZERZŐ:

SZIRMAI VIKTÓRIA, MTA Doktora, Széchenyi-díjas szociológus, HUN-REN Társadalomkutató Központ Szociológiai Intézet kutatóprofesszora, A City.HU Várostudományi Szemle főszerkesztője, szirmai.viktoria@tk.hu, ORCID: 0000-0001-8018-1769

AUTHOR:

VIKTÓRIA SZIRMAI, Doctor of Hungarian Academy of Sciences, Széchenyi Prize-winning Sociologist, Research Professor at the Institute of Sociology of the Centre for Social Research, Editor-in-chief of the City.HU Urban Studies Review, szirmai.viktoria@tk.hun-ren.hu, ORCID: 0000-0001-8018-1769

Egyszer azt kérdezte tőlem: ugye most már városkutató vagyok? S valóban, Rechnitzer János professzor mellett, hogy elsősorban regionalista, közigazdász, földrajztudós és iskolateremtő tanár, egyben műgyűjtő is volt, a pályája során mindig, de főként az utolsó néhány évben különösképp foglalkozott a város tematikával. Ez hozott össze minket, a város iránti érdeklődés, a közös témák, illetve a hasonló tudományos megközelítésmód. Az, hogy a város számára, ahogy számomra is a város, a városi térség regionális egység, a környezetével összefüggő, azzal együttműködő, komplex gazdasági, társadalmi formáció. Felfogásában a városok a regionális politika centrumai, a területi fejlesztések csomópontjai. Sőt, közigazdászként azt is tudta, hogy a globalizáció folyamatában a városi tér, közte a magyar városok is a globális és a helyi gazdaság metszeteiben szerveződő, vertikális és horizontális rendszerek, vagy másképp fogalmazva, az amerikai szociológus, közigazdász Sassen is idézve: a társadalmi, gazdasági élet motorjai, parancsnoki helyei.

A pályája elején írt könyve, a Szétszakadás vagy felzárkózás (Rechnitzer, 1993) az egyik igen jelentős munkája. Itt az innováció, de különösképpen a városok ebben játszott terjesztő szerepét elemezte, számos adatot gyűjtött össze a különböző méretű és tulajdonú vállalkozások innovatív hatásairól, a vállalkozások megjelenésében látható domináns eltérésekről, s az innovációk területi elhelyezkedésében tapasztalható egyenlőtlenségekről, amelyek a városok közötti gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségeket indukálják.

Ez a könyv a regionális politika területi megnyilvánulásairól, annak szerepei átalakulásáról is szól, arról, hogy milyen akadályok vannak a területi kiegyenlítésre vállalkozó területpolitikai célok előtt, és milyen lehetőségeik vannak az egyenlőtlenségek enyhítésének. Ebben az innovációk koordinációját, a regionális intézmények szerepét kiemelten lényegesnek látta, a perifériára való sodródás megelőzése érdekében.

A város mint társadalmi entitás is lényeges volt számára, bár igazából, vagyis szakmai szempontból nem foglalkozott azokkal, de mindig is értékelte bennem a társadalmi és térbeli folyamatok összefüggésére vonatkozó tételeimet. Miközben az is nyilvánvaló volt, mindkettőnk számára, hogy elítéljük a társadalmi igazságtalanságokat, elutasítjuk az egyenlőtlenségeket. Mind a ketten mélyen hittünk a társadalmi igazságtalanságok és egyenlőtlenségek, azok történeti és mai megnyilvánulásai kutatásának a szükségességében. Számos tanulmányában olvashattunk a térszerkezetek és a városok szabdaltságáról. Nyilvánvaló volt számára, hogy a városok nagyságuk, népességük, történeti múltjuk, gazdasági, politikai erejük, potenciáljuk szerint is megosztottak. Továbbá, hogy fejlődésük különböző szakaszai szerint is differenciáltak, a keleti városfejlődési modellre jellemző megkésetttség szempontjainak megfelelően eltérő módon és mértékben más és más jellemző a kelet-európai nagyvárosokra, (s bár Budapestet kevésbé vizsgálta) az ország fővárosának a térségére és a magyar nagyvárosokra.

A város tanulmányaiból képet kapunk az 1990-es évek hazai városfejlődési folyamatairól, az akkor jellemző területi és innovációs egyenlőtlenségekről, majd a mai, már a globális mechanizmusok szerint formálódó térbeli különbségekről, az innovatív és az innovációhiányos térségek közötti egyenlőtlenségekről. Tű pontosan, a legmodernebb módszertani apparátus alapján írta le a jelenségeket.

A magyar nagyvárosok eltérő fejlődési pályáinak az igazolása is lényeges eredménye. Ez talán a legdifferenciáltabban a Berkes Judittal közösen szerkesztett tanulmánykötetben jelenik meg. A professzor ott publikált számos tanulmányából, illetve az ott közölt nyolc esettanulmányból is számos lényeges folyamat kiderül a nyolc magyar (100 ezer főt meghaladó népességű) nagyvárosról, azok fejlődési pályáiról, azok különbségeiről, a versenyképességüket is meghatározó mechanizmusokról, de főként a gazdasági viszonyokról, az infrastrukturális adottságokról (Rechnitzer – Berkes, 2021).

Jó néhány kötet és tanulmány készült kedvenc városáról, Győrről, annak fejlődéséről (Rechnitzer, 2016), de ide tartozik a győri Audi gyár történetét és városfejlesztő hatásait vizsgáló, Fekete Dáviddal közösen készített munkája is (Fekete – Rechnitzer, 2019). És nem maradhat ki egy másik tanulmánya sem, melyben arról kapunk képet, mit jelent egy nemzetközi nagyvállalat egy város életében (Rechnitzer, 2018).

Véleményem szerint a kelet- és a közép-európai nagyvárosok OTKA által támogatott kutatása egy igen lényeges előrelépést jelent Rechnitzer János városkutatásai területén, mivel a professzor és szerzőtársa, Páthy Ádám kitekintenek a magyar viszonyokból, a magyar

helyzetet európai kontextusban elemzik, úgy, hogy bemutatják a területi tőke és az innovációk szerepét a kelet- és a közép-európai nagytérség regionális központjainak fejlődésében. Ebben a munkában a Kelet-Közép-Európa térség 100 ezer főnél nagyobb városait vizsgálják, azok helyzetét, felszereltségét, gazdasági jellemzőit ismertetik. A projekt leírásában olvashatjuk, hogy „a fejlődési pályák elmúlt két évtizedre vonatkozó vizsgálatát nyolc ország (Ausztria, Bulgária, Csehország, Horvátország, Lengyelország, Magyarország, Románia, Szlovákia) 100 000 főnél népesebb városai esetében végezzük el, mintegy 80 várost vonva be ezáltal az elemzés körébe”. Ebből is látszik, hogy mekkora feladatról, egy hatalmas adatbázis által kínált elemzési lehetőségekről van szó (Rechnitzer – Páthy, 2022).

A városkutatás egy komplexebb, tehát nemcsak gazdasági, hanem társadalmi szemléletének az alkalmazását János számára valójában a City.hu Várostudományi Szemle adta meg, az ott folyó munka, a sokoldalú szerkesztőségi viták, megbeszélések és írások, az abban való részvétele. Az a munka 2021-ben kezdődött, eddig nyolc szám jelent meg, évenként 2 számot publikáltunk (lásd <https://www.cityhu.net/>).

Sajnos 2023-ban végleg el kellett tőle búcsúznunk: hosszú betegség után hagyott itt bennünket. Mind a mai napig hiányzik. Erről a szomorú eseményről a City.hu elején, a Misszió-Alapítók című részben, 2023. június 23-ai nekrológomban írtam. Ez egy szomorú szöveg, a kettőnk által alapított folyóiratban itt búcsúztam el a barátától, a kollégától, a pályatárstól. Ezeket a sorokat most befejezőképpen szeretném felidézni:

„Elment egy úriember. Rechnitzer János a CITY.HU Várostudományi Szemle szerkesztőbizottsági elnöke, a magyar férfitársadalom és a geográfusok egyik fantasztikus alakja volt: nemcsak kiváló tudós, hanem igaz kolléga és igaz barát is, egyenes, szókimondó, segítőkész, a tudást, másokét is tisztelő. Kritikus elme volt és nagyon tehetséges. Mindig elegáns, a jól szabott zakó és csokornyakkendő, az utóbbi időben fiatalosan és divatosan színes nadrágok megjelenésének a jellemzői. A betegségét megelőzően mindig vidám, a színesebb és változatosabb életért, a finom ételekért és borokért, a társasági kapcsolatokért, a könyvekért, a zenéért, a tudományért, a művészetekért, legfőképpen a családjáért, a feleségéért, a gyerekeiért, az unokáiért is rajongó. Rengegetet olvasott, és azt tovább is adta az írásaiban, az egyetemi katedráról és a legutóbbi időben a CITY.HU online folyóirat oldalain is. Ezt együtt hoztuk létre, s noha ez az én rögeszmém volt eredetileg, hogy legyen egy városokkal foglalkozó tudományos online újság, ő felkarolta és befogadta az Enyedi György Regionális Tudományi Alapítványhoz, mint annak az (akkori) elnöke.

A honlapunkon is olvasható, hogy a folyóirat fő célja a történeti és főként a modern városi jelenségek, a város elméleti összefüggéseinek, térbeli társadalmi és gazdasági problémáinak, átalakulásainak a tudományos igényű bemutatása. Lényeges törekvés a magyar és a nemzetközi városkutatások tudományos eredményeinek közreadása. Különös hangsúllyal kerülnek sorra Kelet- és Közép-Európa városi térségei, a nyugati-városfejlődési modellel való összevetés eredményei is. A célok között hangsúlyos a különböző hazai szakmai műhelyek, kutatói közösségek, egyéni kutatások bemutatkozása, a fiatal kutatók publikációs tevékenységének támogatása. Központi cél Enyedi György várossal kapcsolatos tudományos munkásságának és alkotó szellemiségének a megőrzése, terjesztése, esetleg újragondolása. János toleranciáját, a másságok iránti nyitottságát is mutató a folyóirat egyik lényeges feladata, a különböző szakmai árkok betemetése, a különböző szakterületek szempontjainak az összehozása, integrálása. Mind a kettő fontosnak véltük, hogy regionalisták, földrajzosok, társadalomföldrajzosok, szociológusok, urbanisták, regionális közgazdászok is vegyenek részt a folyóirat munkájában.”⁷¹

Ennek hosszú távú biztosítása most már a mi feladatunk, sajnos nélküle. Ezt a célt a sokoldalú, különböző szakterületeket képviselő szerkesztőség biztosítja, többek között annak is köszönve, hogy a folyóirat koncepciója szerint minden számnak saját – de közülünk felkért szerkesztője van, s az egyes szerkesztők mögött egyre több azoknak a fiatal és kevésbé fiatal szerzőknek a sora, akiket felkérünk a részvételre, tanulmányok készítésére vagy éppen az egyes számok végén megszólaló podcast-beszélgetések (HÁROM-VÉ) megvalósítására is. Ezzel is őrizzük az emlékét, és mintát adunk a fiatal nemzedék számára a sikeres, egyben izgalmas kutatói lét megvalósításához.

JEGYZETEK

1 <https://www.cityhu.net/>

IRODALOMJEGYZÉK

- Rechnitzer János: *Szétszakadás vagy felzárkózás*, Az MTA RKK Észak-dunántúli Osztályának kiadványa, Győr, 1993.
- Rechnitzer János – Berkes Judit (szerk.): *Nagyvárosok Magyarországon*, Studia Regionum, Budapest, 2021.
- Rechnitzer János: *A területi tőke a városfejlődésben: A Győr-kód*, Győr, 2016.
- Fekete Dávid – Rechnitzer János: *Együtt nagyok, Város és vállalat 25 éve*, Budapest, 2019.
- Rechnitzer János: *Beágyazódás és a beágyazottság: Töprengések a vállalatok területi/városi integrációjáról*, Tér-Gazdaság-Ember, 2018/1, 25–41. (Elérhető: https://tge.sze.hu/images/dokumentumok/Kotetek_osszes_cikk/2018_VI_evfolyam_1.szam_Cikkek/02-rechnitzer-j-1-2018-01.pdf)
- Rechnitzer János – Páthy, Ádám (szerk.): *Nagyvárosok Kelet- és Közép-Európában*, Győr, 2022.